

יוני 2024

תוצאות סקר גיל ומגדל בחקלאות אורגנית: יוני 2024

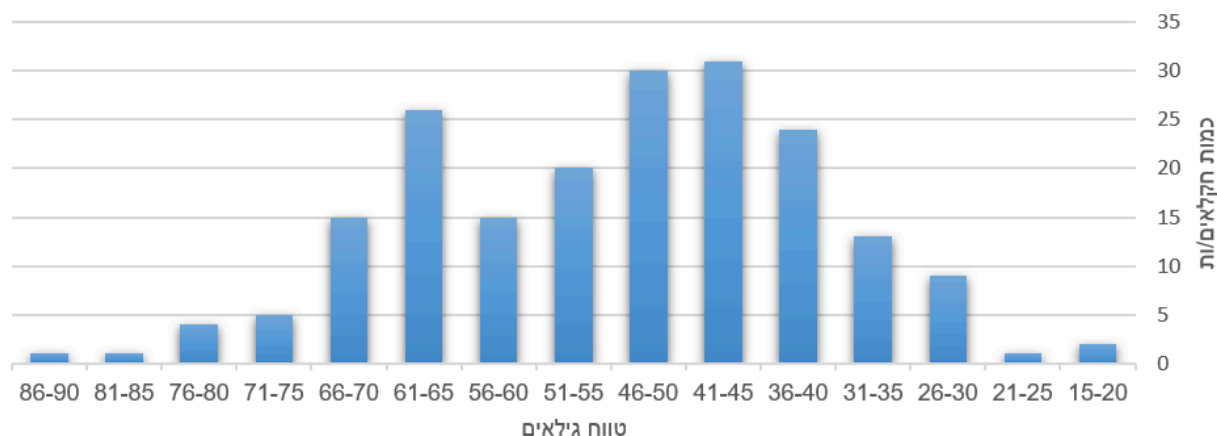
החקלאות האורגנית כמנוע צמיחה לדור המשך בחקלאות הישראלית

החקלאות האורגנית מהווה בארץ ובעולם מוקד משיכה לצעירים: "הדור הצעיר מגלה עניין בחקלאות אתגרית ומתחכמת ובאגריטיק, או בחקלאות אורגנית, ממותגת, או קשורה לתיירות חקלאית"¹.

ביוני 2024 ערך טוב השדה, הארגון לחקלאות אורגנית בישראל, סקר גיל ומגדר בחקלאות האורגנית, אותו התבקשו למלא חקלאים עם היתר אורגני בתוקף או בתהליך הסבה לאורגני.

ממוצע גילאים: על פי תוצאות הסקר, הגיל הממוצע של החקלאי האורגני הוא **50.5 שנים**. במפקד הלמ"ס מ-2017 הגיל הממוצע של חקלאי ישראל היה 59 שנים², ומכך אפשר להניח שהגיל הממוצע של החקלאי האורגני **נמוך באופן משמעותי** ממוצע הגילאים של כלל חקלאי ישראל.

התפלגות גילאי חקלאים/ות בחקלאות אורגנית

גיל שכיח: בנוסף, מתוצאות הסקר עולה שהגיל השכיח של החקלאי האורגני הוא **41-45**, כלומר שבמשקים רבים העוסקים בחקלאות אורגנית משתתף **דור שני של חקלאים**.

מהיכרותנו עם הנעשה בשטח, קיימים חקלאים וחקלאיות פעילים המיישמים פרקטיקות שונות מהממשק האורגני ומתאפיינים בממוצע גילאים צעיר, ולהם פוטנציאל גבוה להסבה מלאה לאורגני. קידום החקלאות האורגנית יאיץ בהם להישאר בחקלאות ולבחור בה כדרך חיים, ולהשלים את המעבר לחקלאות אורגנית.

יחס מגדרי: על פי הסקר נמצא כי יחסן של נשים בחקלאות האורגנית גבוה מאשר בחקלאות הקונבנציונלית: **נשים מהוות 20% מכלל מהחקלאים והחקלאיות האורגניים**, לעומת 10-15% בקרב כלל חקלאי ישראל³.

¹ מתוך נייר מדיניות: דור חדש בחקלאות, מאפייניו של החקלאי החדש, מכון יסודות

² על פי [מפקד החקלאות 2017](#), הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה משנת 2017

³ מתוך מסמך [נתונים נבחרים על נשים משפיעות בתחום החקלאות](#) של מכון מחקר הכנסת מיולי 2023, שהציג ניתוח נתונים משנת 2019 ומראה כי שיעור הנשים מבין העצמאים בתחום החקלאות הינו כ-15%, ומבין שיעור העסקים החקלאיים המעסיקים עובדים שכירים כ-10% בלבד.

מה הסיבות למגמות שנצפו?⁴

גיל: בוצעו ראיונות איכותניים עם חקלאים וחקלאיות בגילאי 25-40:

- לעומת הדור הקודם שהיה עסוק בהישרדות, הדור הצעיר גדל לרווחה יותר גדולה המאפשרת פתיחות מחשבתית, לשאול שאלות ולא לקחת כמובן מאליו את הפרקטיקה החקלאית הרווחת. הצעירים מעוניינים לעסוק בפרקטיקה חקלאית עם ערך מוסף המתחברת למודעות ולתפיסת העולם שלהם.
- המודעות לנושאי בריאות, סביבה ורווחת בעלי חיים גבוהה: הצעירים חווים בפועל את המשבר הסביבתי והשלכותיו, והמודעות שלהם לפן הבריאותי משפיעה באופן משמעותי הן על הרצון לצמצום החשיפה שלהם לחומרים מסוכנים, והן בייצור מזון בריא ובטוח ללקוח.
- נגישות של חקלאים צעירים לשטחים בישראל מוגבלת, ולכן סביר שיעבדו שטחים קטנים יחסית ו/או במשקים משפחתיים, בהם פרמיית המחיר באורגני משמעותית בהיתכנות הכלכלית של המשק.
- לחלק מהחקלאים הצעירים חשיבות בקשר עם הצרכן. בחקלאות האורגנית, בה נפוצה הפרקטיקה של מכירה ישירה, יכולים החקלאים לתקשר לצרכן את הערך במזון שהם מגדלים ואת הפרקטיקה שבחרו.

מגדר: בוצעו ראיונות איכותניים עם חקלאיות בגילאים מגוונים, שלעומת הראיונות בנושא הגיל ציינו סיבות שונות מאוד זו מזו. מספר סיבות שעלו מהחקלאיות:

- בחקלאות האורגנית יש ערך וביטוי לאיכויות נשיות, משום שהיא מצריכה ומאפשרת ראייה הוליסטית, תהליכיות, עבודה מניעתית ופחות תגובתית.
- נשים יכולות למצוא את עצמן משמעותיות יותר בעבודה בקנה מידה קטן, משפחתי וקהילתי, המאפיין משקים אורגניים רבים.
- מודעות לבריאות ותזונה בריאה, של מבוגרים ובעיקר ילדים.
- משיכה לפיתוח ענפים נוספים בחקלאות האורגנית, כמו קולינריה, הדרכה, חינוך ותיירות חקלאית.
- חשיבות לקשר עם הצרכן.

לסיכום, החקלאות האורגנית מהווה כלי לעידוד דור המשך בחקלאות ויכולה לספק פתרון פרקטי, אנושי וכלכלי לבעיה זו בישראל. בכדי לממש את הפוטנציאל של המגמה שנצפתה, יש לעסוק בקידום החקלאות האורגנית ולגבש תמיכה, תמריצים והכשרה בחקלאות אורגנית בדגש על חקלאים צעירים. החקלאי הצעיר פתוח מחשבתית, ועומדות בפניו שנים רבות של ייצור מזון: וזה הזמן לתמרץ אותו בעשייה בחקלאות האורגנית ולחזק את המגמה לייצור מזון בריא, סביבתי ומקומי.

⁴ הראיונות מצורפים בנספח בסוף מסמך זה.

מקרה בוחן: פריחה של החקלאות האורגנית במושב המתחדש מיצר, דרום רמת הגולן

מיצר הוקם כקיבוץ בשנות ה-80, בשנת 2010 הוחלט לפרק את הקיבוץ בעקבות תת-אכלוס, ובשנת 2015 שונה סיווג היישוב מקיבוץ למושב. כיום ישנם כ-40 משפחות חדשות שמהוות רוב מוחלט ביישוב, רובם המכריע זוגות ומשפחות צעירות וטווח הגילאים נע בין 30-45.

כיום במיצר, מתוך 15 קואופרטיבים ועסקים חקלאיים 5 הינם חקלאים אורגניים⁵. לפי הערכתיו של נועם אופנהיים, בן 38, מרכז המשק של מושב מיצר וחקלאי אורגני המגדל נשירים, המגמה "מדבקת" והוא מזהה 5 עסקים נוספים עם פוטנציאל והתעניינות בהסבה לאורגני. הוא צופה כי בעוד שנתיים, 10 מתוך 20 העסקים החקלאיים הצפויים לפעול במושב יהיו אורגניים, והיד עוד נטויה.

איך ומדוע התחילה המגמה האורגנית במושב?

לפני כ-5 שנים, בתהליך חידוש חלקות חקלאיות נטושות, עלה הרעיון להגדיר את אחת החלקות הנמצאת בשביל הגישה לישוב כחלקה בממשק אורגני. השטח חולק לכ-10 חלקות של 7-10 דונם לחלקה, וכיום מגדלים בו בממשק אורגני נשירים, אבוקדו, וענבים למאכל. בשטח נוסף של כ-40 דונם מגדל חקלאי אורגני ירקות ומספוא לבעלי חיים. בימים אלו הוקצתה חלקה חדשה של כ-150 דונם לחקלאים חברי הישוב, ומשום שרובם עוסקים בחקלאות אורגנית ועם זיקה לתחום, ככל הנראה תוגדר גם היא כחלקה בממשק אורגני. בחלקה זו עתידים לגדל צמחי מרפא, אורז, נשירים, כרם זיתים ועוד.

הגדרת החלקות כאורגניות והמשיכה של החקלאים לתחום נובעת מסיבות שונות:

- רצון לעסוק ולהתפרנס מגידול מזון בריא, סביבתי ואיכותי.
- עבור החלקות הקטנות שקיבלו, זיהו שהחקלאות האורגנית יכולה להיות מודל כלכלי מוצלח: פרמיית המחיר באורגני והשוק שיכול לקבל כמויות קטנות מאפשר לחקלאים הצעירים להתפרנס בכבוד, לעומת השוק הקונבנציונלי בו יתקשו להשתלב עם כמויות קטנות של מוצר איכותי אך ללא תקן המעיד על כך.
- תנאי השטח מבודדים יחסית וחלקות שאינן גובלות בחקלאות קונבנציונלית מתאימות לגידול האורגני.
- הגידול האורגני תומך בשאיפה של חברי המושב לפיתוח עתידי של ענפים נוספים, ביניהם תיירות בחקלאות וקטיף עצמי.

דני לביא ונועם אפנהיים, בני 38 ו-39, חקלאים אורגני מיצר, מגדלים נשירים

⁵ שני משקים עם היתר בתוקף, שניים בתהליך הסבה, ועסק אחד שיחל בהסבה עם קבלת השטח החקלאי.

מדוע נמשכים החקלאים הצעירים לחקלאות האורגנית?

נועם אופנהיים מרכז המשק ממשיך ומספר: "מיצר היא הדור החדש של החקלאות, מושב שהוקם מחדש ומושך אליו חבר'ה שמחפשים את החלוציות. הדור החדש לא מקבל דברים כמובן מאליו, אלא בוחן ובודק. אנחנו מאמינים בחדשנות, מודעות וחשיבה מחוץ לקופסה, והחקלאות האורגנית מתלבשת על תפיסת העולם הזו כמו כפפה ליד ונותנת לה ביטוי פרקטי. אנחנו חיים היום בעולם מלא במודעות ומודעים לכל חומר שאנחנו והילדים שלנו מכניסים לפה ונושמים, וחקלאים מכניסים לאדמה ולאוכל שאנחנו מגדלים.

בניגוד לשינוי במשקים קיימים שיכול להיות מורכב, כשחקלאים צעירים מתחילים מאפס אפשר לעשות מראש חקלאות אורגנית. אצלנו במושב נפתחה הנישה האורגנית והיא מושכת אליה הרבה אנשים. כשנפתחת האפשרות להתפרנס מחקלאות שאני מאמין בה ורוצה לעסוק בה - ברור שאני בפנים. יש לזה השלכות ומשמעויות, וזה לא מתאים או מעניין את כולם, אבל מאמינים שהמגמה תסחוף אחריה עוד ועוד חקלאים".

מימין - ירמיהו בן נתן ועמית ורד, בני 34 ו-33, חקלאים ממיצר מגדלים אורז וצמחי תבלין, יסבו את החלקה שיקבלו מהמושב לאורגני. משמאל - יער בירן, בן 40, חקלאי בהסבה לאורגני ממיצר המגדל ענבי מאכל.

ומה החסמים והתמריצים שיכולים לעודד את המגמה הזו?

לפי נועם וחקלאים צעירים נוספים, נושא ההדרכה בשוק האורגני נשאר הרחק מאחור וכך גם המחקר והפיתוח. **נועם ממשיך:** "משרד החקלאות נותן מענקים לנטיעה וחקלאים צעירים נהנים מהם, אבל אין התייחסות מיוחדת לענף האורגני, למרות השירות שהוא עושה לסביבה ולבריאות. בנוסף, כיום האורגני מבוסס על כוח אדם, מהיותו מבוסס על עישוב, כיסוח וכו', אבל יכול להשתפר בצורה משמעותית עם תמיכה מתאימה במיכון חוסך כח אדם.

בחקלאות האורגנית תקופה ההסבה היא נושא משמעותי, ועלויות הפיקוח וההתמודדות הכלכלית בתקופה זו מונעים מחקלאים צעירים נוספים לנהור לאורגני. תמיכה בחקלאי בזמן ההסבה תסייע מאוד לחקלאי הצעיר, כמו גם עזרה בתכנון ההסבה - מתי להיכנס להסבה ואיך לתכנן אותה נכון, מבחינת המשק ומבחינה כלכלית".

גסטון פוקרסה, בן 45, חקלאי אורגני ממיצר, מגדל גן ירק

נספח - סיכומי ראיונות איכותניים

1. **ח', בת 27, מטעים וגן ירק, אזור הכרמל:** היא ובן זוגה העובדים יחד במשק אינם מגיעים מרקע חקלאי. חקלאים צעירים שואלים שאלות, החקלאי הצעיר לא לוקח דברים כמובן מאליו, ואני שואלת מה חשוב לי בתוך העשייה שלי. לנשים יש ראייה רחבה ויותר הומניות, מודעות לסביבה וראייה של המכלול. נמשכות לחקלאות בקנה מידה יותר קטן, משפחתי, עם ערך מוסף.
2. **נ', בן 35, ירקות חממה, נגב מערבי:** אינו מגיע מרקע חקלאי, נחשף לחקלאות אורגנית מאחיו. הדור הצעיר מבין איזה חומרים שמים לו באוכל, ויש יותר מודעות מלפני 30 שנה. היום יש מודעות לסביבה ולשמירת זכויות בעלי חיים. באורגני מקבלים יותר כסף כי המוצר יותר איכותי.
3. **י', בן 40, מטעים וגן ירק, גליל תחתון:** אינו מגיע מרקע חקלאי. תמיד היה לו חשוב ללכת עם הטבע, ומחובר לחקלאות האורגנית מכיוון של אידיאולוגיה ואורח חיים. בחקלאות האורגנית יש שכל, שימוש בחשיבה. דור ההורים חקרו פחות, היו להם מוצרי הבסיס כי זה מה שהיה והמודעות הייתה נמוכה. נמשך פחות לחקלאות תעשייתית, ובאורגני מתאפשר לו לעבוד בסדר גודל קטן. חשוב לו לייצר מזון בריא, ולהיות בקשר עם לקוחות מודעים שמבינים את איכות וערך המוצר.
4. **י', בן 40, מטעים, כרמל:** בן ממשיך במשק אורגני משנות ה-80. דור עם יותר מודעות ורצון לעשות דברים שמרגישים טוב, כחלק מהסיפוק בעבודה. מבין את החולי בעולם החקלאי ומבין שיש אלטרנטיבה בגידול האורגני, וזו אופציה קיימת ופרקטית שלפני 30 שנה לא הייתה קיימת. אפילו מכיר חקלאים קונבנציונליים שקונים אורגני, מתוך מודעות והבנה שזה דבר נכון לבריאות שלהם ושל משפחתם. מבחינה כלכלית, כמשק קטן הפרמיה הנוספת הקטנה של האורגני עוזרת לו להתקיים.
5. **נ', בן 34, גן ירק ומטעים, אזור ירושלים:** לא מגיע מרקע חקלאי. מחובר לחקלאות האורגנית מאידיאולוגיה ואורח חיים, גישה אקולוגית, הרצון לעבוד בסביבת עבודה בריאה ומיטיבה. מחובר ללקוחות, לקהילה, למתנדבים ולנוער שעובד איתם. חושב שהרבה יותר מעניין לעבוד בחווה קטנה ובחקלאות אורגנית. הדור הצעיר חווה את ההשלכות של הפגיעה בסביבה ומרגיש את הקטסטורפות האקלימיות, במיוחד אלו העוסקים בחקלאות. רואה את החקלאות האורגנית כדרך לנסות ולהתמודד עם משבר האקלים. חשוב לו הקשר בין תזונה ובריאות.
6. **ב', בת 50, ירקות חממה וגן ירק, אזור ירושלים:** החקלאות האורגנית מאפשרת לה כאישה להיות עובדת משמעותית, ולא רק ידיים עובדות. לדעתה נשים יותר מתאימות לסוג החקלאות הזו שהיא בהיקפים יותר קטנים, ובאה במגע יותר עם האנשים - העובדים והצרכנים. נמשכה לתחום גם דרך חשיפה לנושא של הפחתת רעלים בגינון ובמרחב העירוני. חשוב לה הקשר עם הצרכן.
7. **ש, בת 49, מטעים, ערבה דרומית:** גדלתי בעיר גדולה, הגעתי לעבודה ברפת ובאופן אקראי השתלבותי במטע אורגני, לא בחרתי בכך באופן מכוון. חושבת שיותר נשים עוסקות באורגני בגלל הסבלנות.
8. **א', בת 50, מטעים, גליל תחתון:** בת ממשכה למשפחת חקלאים קונבנציונליים. היא וכמה מאחיה סובלים ממחלות אוטואימוניות, וגילו שסביר כי שהתפתחו מחשיפה לחומרי הדברה בילדות. עוסקת באורגני בגלל אידיאולוגיה, אורח חיים, שמירה על הסביבה והקשר והמפגש עם הצרכן והשיח איתו. הובילה מעבר של כל החקלאות במשק המשפחתי לאורגני. חושבת שהיום הצעירים מודעים ומחפשים פתרונות לחקלאות מקיימת, ושיש יותר נשים בחקלאות האורגנית בגלל שהחקלאות קטנה יותר, משפחתית, קהילתית, בכל המפגש עם הצרכן והשיח איתו וגם תירות חקלאית.
9. **מ', בת 41, גן ירק, שפלה:** לא מגיעה ממשפחה חקלאית, ונחשפה לאורגני בטיולים במזרח. הגיעה לאורגני מעיסוק בעולם הקולינריה, רצתה ירקות באיכות גבוה יותר ועם "תעודת זהות". נמשכה לשיוק במכירה ישירה והקשר עם הצרכן. החקלאות האורגנית יותר עגולה, תהליכית, צריך למצוא פתרונות, יותר קהילתית, ולכן מושכת אליה אנרגיה יותר נשית, לעומת החקלאות הקונבנציונלית שהתהליכים בה היא יותר לינאריים וגבריים.
10. **ע', בת 33, גדי"ש, גולן:** גדלה למשפחה חקלאית ועבדה בקיבוץ כחקלאית קונבנציונלית, ומשהו הרגיש לה לא נכון. נחשפה לפרמקלצ'ר והכירה את מריו לוי ונמשכה לחקלאות האורגנית. נשים יותר מחוברות, תבוניות, רואות מעבר, לעומת גברים שהם יותר פרקטיים. אדם פרקטי הוא תגובתי, ובחקלאות הקונבנציונלית לעומת האורגנית החקלאים רגילים להגיב מיד. לצעירים יש יותר מודעות סביבתית כי כבר חוו את הנזקים לסביבה, ובנוסף מבינים לעומק את הקשר בין תזונה לבריאות.